

Suurliike-elämä itsenäistyneen maan mainingeissa

■ AKI ALANKO

Markku Kuisma: *Sodasta syntynyt. Itsenäisen Suomen synty Sarajevon laukauksista Tarton rauhaan 1914–1920*. WSOY 2010

Vuodet 1914–1920 olivat Euroopan historian värikkäin ja mullistuksellisin epookki. Ensimmäisen maailmansodan seurauksena keisarikunnat sortuivat ja niistä syntyi Venäjän ja Itävalta-Unkarin rautioille joukko uusia valtioita, joista osa oli ollut olemassa ennenkin, osa taas sai aivan uuden kansallisen itsenäisyyden. Suomi ei ollut syrjässä kyseisestä mullistuksesta, vaan kuuluu niihin viiteen kansakuntaan, jotka irtaantuivat itsenäisiksi Venäjän keisarikunnasta.

Markku Kuisma on Helsingin yliopiston Suomen ja Pohjoismaiden historian professori, joka on julkaissut useita merkittäviä poliittisen historian ja taloushistorian teoksia. Tuoreimmassa teoksessaan hän tutkii maamme valtiollisen syntymisen ja kehityksen kenties ravistelevinta ajanjaksoa. Kuisma pyrkii tuomaan esiin silloisen suurteollisuuden ja -yhtiöiden suhteen itsenäistymisen vaiheiden tapahtumakulkuun. Hän ei siis pyri kirjoittamaan uudestaan itsenäistymisen vuosia, vaan esittämään uuden, aiempia käsityksiä täydentävän ja tarkentavan kokonaiskuvan asioista.

Talouspoliittiset taustat

Taloushistoriallisesta näkökulmasta käsin käydään läpi ajanjakson ko-

ko keskeinen kronologia. Suurten eurooppalaisten valtojen kilpailu markkina-alueilla oli yksi keskeinen ensimmäiseen maailmansotaan johtanut tekijä. Toisaalta sota hyödytti voimakkaasti suomalaisia talouselämää, sillä länsimarkkinoiden sulkeutuessa emo-Venäjä avasi viennille suuret mahdollisuudet. Tilanne loi tarvetta, kysyntää ja monenlaisia tilaisuuksia sekä investoijille että opportunistisille keinottelijoille, joita riitti yhtä lailla tuon ajan suomalaisessa suuriruhtinaskunnassa.

Vuoden 1917 levottomuuksien kehittyminen on helppo sijoittaa talouspoliittiseen taustaansa. Vienti- ja finanssiyhteyksien katkeaminen Venäjälle halvaannutti Suomen talouselämää sekä lisäsi nälkää, sekasortoa ja joukkotyöttömyyttä. Kun punaiset ja valkoiset ryhmittivät vastakkaisiksi aseelliseksi rintamiksi vuoden 1918 alettua, suurliikemiehet tukivat valkoisia pelätessään punaisten voiton murskaavan heidän oman hyvinvointinsa. Saksa osallistui valkoisen rintaman tukemiseen ja nuoren itsenäisen valtion hallitusmuotojärjestelyihin. Samalla pian luhistuva keisarikunta solmi poliittisten suhteiden lisäksi taloudellisia yhteyksiä, joilla se pyrki ajamaan omaa etuaan Suomessa.

Saksan tappion ja keisarillisen hallitusmuodon romahtamisen myötä suomalaiset talous- ja valtiovaikuttajat käänsivät sunnan voimakkaasti länteen. Vuoden 1919 edetessä yrityselämää alettiin ohjata myös entistä valtiojohteisemmin. Poliittisen ja taloudellisen konkurssin partaalla keikkunut nuori kansakunta sai länsiviennin auki ja nautti jälleen makeista korkeasuhdanteista, kun sodanjäl-

keisen jälleennrakennusajan Euroopassa tarvittiin suomalaista paperia, puuta ja selluloosaa. Tämän jälkeen katse käännettiin vielä itään punaisen Pietarin valtausretken ja Itä-Karjalan valloituksen toivossa. Tähänkin kytkeytyivät talouspoliittiset intressit: teollisuuden piirissä haluttiin takaisin tutuille pääomamarkkinoille.

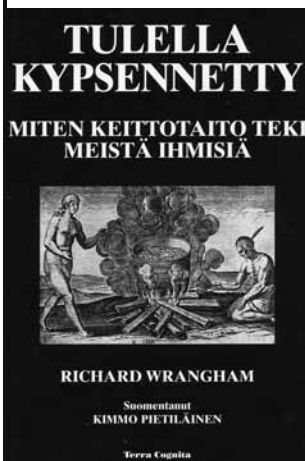
Kumpikaan interventio ei kuitenkaan onnistunut, eivätkä Venäjän valkoiset piirit olisi taanneet Suomen itsenäistä asemaa. Lokakuussa 1920 Neuvosto-Venäjän kanssa solmitussa Tarton rauhassa Suomi sai kuitenkin autonomian aikana luvattun Petsamon, jonka metsä- ja malminvarat olivat merkittäviä. Malmivarojen suhteen odotukset toteutuivat moninkertaisesti myöhempiä vuosina, mutta pienenä valtiona Suomi oli ehkä liian voimaton pitääkseen kiinni Petsamon luonnonvaroista. Ennen valtiollisen yhteyden menettämistä (1944) nikkelialueen taloudellinen määräysvalta oli ollut jo monta vuotta aluksi amerikkalaisilla ja englantilaisilla, sittemmin saksalaisilla.

Merkkimiehet asialla

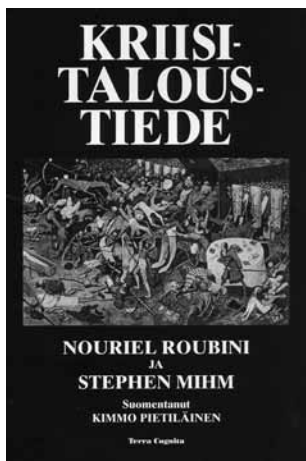
Kuisma on hyvä kirjoittaja. Alexandra Ramsayn erästä kirja-arvostelua (*Tieteessä tapahtuu* 5/2007) siteeraten hän ”on oivaltanut hyvin ajan ja tapahtumien tarjoamat mahdollisuudet kirjoittaa historiaa kuin draamaa tai jännityskirjaa”. Esitystapansa puolesta Kuisman teos noudattelee viime vuosina muutenkin tieteellisissä esityksissä vakiintunutta linjaa, jossa otsikot ovat iskeviä ja tekstissä pyritään välttämään perinteistä akateemista kuivakkuutta.

Tekijä katsoo myös vahvasti asioita ajassa vaikuttaneiden mah-

Parasta suomalaista tietokirjallisuutta

Richard Wrangham
Tulella kypsennetty.
Miten keittotaito teki
meistä ihmisiä.
Ovh. 40,-

Nouriel Roubini ja
Stephen Mihm
Kriisitaloustiede
Ovh. 40,-

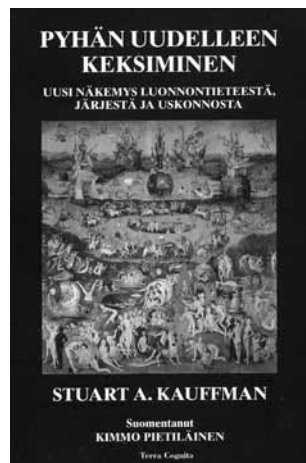
Daniel J. Levitin
Musiikki ja aivot.
Ihmisen erään
pakkomielleiden tiedettä
Ovh. 40,-

Nicholas Carr
Pinnalliset.
Mitä internet tekee
aivoillemme
Ovh. 40,-

W. Brian Arthur
Teknologian luonne.
Mitä se on ja millainen
on sen evoluutio
Ovh. 40,-

Stuart A. Kauffman
Pyhän uudelleen
keksiminen. Uusi näkemys
luonnontieteestä, järjestä
ja uskonnosta
Ovh. 40,-

Kirjakaupasta tai suoraan kustantajalta

TERRA COGNITA OY
www.terracognita.fi

”SUOMALAINEN LEGALISMI”

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN LOKAKUUN KOKOUS

ma 17.10.2011 klo 17.00 Tieteiden talossa, Kirkkokatu 6, sali 104

Puhujina

professori *Martti Häikiö*: ”P. E. Svinhufvudin roolit lakimiehenä ja poliitikkona”

professori *Lars Björne*: ”Suomalainen legalismi - tarua vai totta?”

professori *Petri Kuoppamäki*: ”Legalismi, Suomi ja markkinoiden toiminta”

Joulukuussa 2011 tulee kuluneeksi 150 vuotta presidentti P. E. Svinhufvudin (1861–1944) syntymästä. Svinhufvud oli yksi Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen perustajajäsenistä ja yhdistyksen ensimmäinen puheenjohtaja.

Tilaisuus järjestetään yhdessä P. E. Svinhufvudin muistosäätiön kanssa.

Tervetuloa!

Lisätietoja: Suomalainen Lakimiesyhdistys
p. (09) 6120 300, toimisto@lakimiesyhdistys.fi

timiesten, heidän vaikuttimien-
sa ja valintojensa kautta. Tarkas-
telun näkökulma on vahvasti poliittisten päätösten historiaa, jossa tuodaan esiin päätöksentekijät siirtoineen. Merkkimiehet ovat asialla ja toimivat tarmokkaasti. Tämä tuo tutkimuksen näkökulmaan toisaalta tiettyä elitistisyyttä. Edun ja oman aseman turvaaminen vaikuttavat tyypillisimmiltä motiiveilta toimintojen taustalla, eivätkä asetelmat ole siinä suhteessa muuttuneet omassa ajassamme.

Tähän nähden onkin huomionarvoista, että tutkimusta ei voi sävynsä puolesta pitää minään valtiojohtoisen talouspolitiikan puolustuspuheenvuorona. Kuisma antaa kuvan, että teollisuus olisi ajettu poliittisesti erittäin ahtaisiin asemiin Suomen itsenäisyyden alussa. Kerronnasta voi aistia tiettyä myötätuntoa, kun verotusta oli kiristetty ja vientitulleva nostettu. Lisäksi suuryhtiöt joutuivat pirstomaan metsämaitaan torpparilain voimaantumisen jälkeen itsenäisiksi maanomistajiksi kohonneille entisille vuokratilajelijöille.

Tutkimuksen mukaan tuolloinen valtiovalta ei poliittisilla toimillaan juurikaan pystynyt säätämään tilannetta, ainakaan hyvässä mielessä. Teollisuuden oma toiminta ja suotuisat kansainväliset suhdanteet auttoivat siinä parhaiten. Kirjan loppupuolella suoraan tihentyy vaikutelma Suomesta pienenä, mutta sisukkaana selviytyjänä, kun kansainvälisessä mitakaavassakin ainutlaatuisen keskitetyllä yhteistyöjärjestelmällä ja tehokkailla myyntiorganisaatioilla saatiin ensimmäisen maailmansodan jälkeen avatuksi väylä länsimaisille paperimarkkinoille. Vaikka Kuisman tutkimus sijoittuu his-

torialliseen kontekstiin, tuntuu siinä olevan jokin epäsuora viesti meidän ajallemme. Olisiko suurteollisuuden alojen parempi antaa porskuttaa omillaan, ilman mitään tiukkaa valtiojohteista sääntelyä? Tämä jakaa varmasti niin poliittisten päättäjien kuin kansalaistenkin mielipiteet kahtia.

Tarton unohtettu rauha

Teoksessa tulee esiin myös uusia tietoja ja näkökulmia. Itselleni oli uutta, että jo keväällä 1919 Suomesa toimi eräänlainen valvontakomissio. Helsinkiin sijoitettu ympärysvaltojen valvontakomitea (*Inter Allied Trade Committee*) oli tullut korvaamaan saksalaiset ulkomaankauppaa säätelevänä korkeimpana mahtina. Samalla Suomi rinnastettiin puolueettomaksi maaksi, jolloin länsivienti oli taas sallittua. Läntisten valtojen silmissä Suomi ei tosin ollut toivomallaan tavalla länsimaisen sivistyksen kunnioitettu etuvartioasema, vaan nykyisiin banaanasavaltioihin rinnastettava puuraaka-aineen toimittaja.

Lokakuussa 1920 Tartossa Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä solmittua rauhaa kohtaan avautuu uusia näkökulmia. Kuisman mukaan olisi aiheellista ajatella, että vasta Tarton rauhansopimus oli Suomen valtiollisen itsenäisyyden todellinen syntyhetki. Tuolloin saavutettiin tilanne, jossa valtiolliset rajat oli sovittu, Suomen maa-perällä ei ollut vieraan vallan joukkoja, eikä maamme ollut enää minikään maan tai kansainvälisen poliittisen elimen valvonnassa. Tekijä antaa ymmärtää vielä aiheellisemmin, että Tarton rauha on omituisella tavalla unohtunut suomalaisilta, vaikka itsenäisyytemme ajan historiassa se on sekä ensimmäi-

nen että edullisin koskaan tehdyistä rauhansopimuksista. Aikalaissokeus esti jo innokkaimpia Itä-Karjalan halujia näkemästä rauhan mukanaan tuomaa valtavaa Petsamon bonusta. Tämä peittyi sitäkin muistetumpien häpeärauhassyötösten alle.

Kuisma kirjoittaa osuvasti: ”Siihen nähden, että maa oli hädin tuskin selvinnyt taloudellisesta ja poliittisesta konkurssista, Suomella oli hämmäntävän korkea käsitys voimistaan ja asemastaan.” Tämä ilmeni Vianaan ja Aunukseen asti ulottuneissa aluevaatimuksissa. Itsenäisen Suomen alkutaivalta leimasivat muutenkin voimakkaat todellisuuden ja toiveiden ristiriidat, jotka näkyivät Suur-Suomivisioiden ohella epäonnistumaan tuomittuna kieltolakina ja vastentahtoisena rajanaapuruutena noussevan Neuvosto-Venäjän kanssa. Onneksi Tartossa neuvotelleilla suomalaisilla liikemies-poliitikoilla oli kuitenkin realismia ja suurvaltojen tuntemusta.

Kuisman teosta ei tarvitse syyttää täyttämättömistä lupauksista, koska hän ilmoittaa jo esipuheessaan käsittelevänsä suurteollisuuden ja -yhtiöiden suhdetta tapahtumien kulkuun Suomen itsenäistymisen vaiheissa. Valittu näkökulma ohjaa kerrontaa alusta loppuun. Siksi olisin toivonut, että näkökulma olisi ilmaistu selvemmin jo kirjan nimessä ja alaotsikossa. Nyt ne antavat ymmärtää, että kyseessä olisi poliittisen historian tutkimus, vaikka tässä tapauksessa tarkastelutapa on enemmän taloushistoriallinen, tosin poliittisen historian tutkimusotteella maustettuna.

Monet aikalaisistaatit tekstissä rikastuttavat ja syventävät kerrontaa. Valokuvia, tekstikatkelmia ja

muita otteita lähteistä, jotka olisivat toimineet dokumentteina käsiteltävästä ajanjaksosta, olisi saanut olla kirjassa enemmän. Jukka Tarkka totesi *Helsingin sanomien* arvostelussaan (31.10.2010), että Kuismaa vaivaa hieman se, että hän katsoo lukijalla olevan jo hallussaan taustat Suomen itsenäistymisvaiheesta ja eurooppalaisesta yleistilanteesta. Historian tuntijaa tämä ei haittaa, mutta satunnaisempi luki- ja saattaa jäädä kaipaamaan enemmän taustoitusta. Edellä mainituista seikoista huolimatta teos tarjoaa mielenkiintoisen ja avartavan näkökulman itsenäistyvän Suomen vaiheisiin, nyt kun Suomen täysi valtiollinen suvereenius tuli viime lokakuussa kestäneeksi 90 vuotta Tarton rauhasta.

Kirjoittaja on filosofian maisteri ja vapaa toimittaja ja kriitikko.